

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”

CLUJ-NAPOCA

Facultatea de Litere

Mihaela Rotaru

**RITURILE DE TRECERE
ÎN ZONA ETNOGRAFICO-FOLCLORICĂ
SĂLAJ**

Rezumatul tezei de doctorat

Coordonator:

Prof. univ. dr. Ion Șeuleanu

Cluj-Napoca

2011

SINTEZA TEZEI DE DOCTORAT

Prezenta lucrare se dorește a fi o incursiune în riturile de trecere din zona etnografico-folclorică Sălaj, cu reliefarea credințelor, a superstițiilor și a obiceiurilor legate de naștere, nuntă și moarte – teza se structurează, astfel, pe trei capitole, fiecare având câteva subcapitole. Obiectivele pe care am dorit să le atingem în acest periplu privesc regândirea, repoziționarea, reabordarea la care sunt supuse aceste ample manifestări, din perspectiva contemporaneității și a amplelor mutații survenite în timp. Ne sprijinim, în demersul nostru de analiză, pe bibliografia de specialitate, pe materialul din Arhiva de Folclor a Academiei Române, dar, mai ales, pe propriile noastre cercetări de teren. Analiza acestui material, pe cât de divers, pe atât de profund, furnizează date extrem de importante privind aceste obiceiuri și credințele aferente, surprinse diacronic și sincron.

Cuprins

NAȘTEREA

Preliminarii

1 Înainte de naștere

- 1.1 Credințe legate de destin și de ursitoare
- 1.2 Rituri de fecunditate performate în cadrul ceremonialului nupțial
- 1.3 Modalități de frânare a natalității și de pierdere a sarcinii nedorite
- 1.4 Sterilitatea femeii
- 1.5 Interdicții legate de perioada prenatală
- 1.6 Anticiparea sexului copilului
- 1.7 Preferința pentru urmași de sex masculin

2 Nașterea

- 2.1 Practici de ușurare a nașterii
- 2.2 Atribuțiile moașei
- 2.3 Nașterea copilului. Placenta. Buricul

3 După naștere

- 3.1 Lăuzia
- 3.2 Alăptarea
- 3.3 Alegerea numelui
- 3.4 Scalda și înfășarea
- 3.5 Protejarea copilului și a mamei
- 3.6 Copiii născuți morți. Copiii morți nebotezați
- 3.7 Citirea molitvei la patruzeci de zile
- 3.8 Botezul
- 3.9 Menirea copilului. Influențarea profesiei
- 3.10 Înțarcarea
- 3.11 Bolile copilului
- 3.12 Vânzarea copilului. Schimbarea numelui, a moașei sau a nașilor
- 3.13 Serbarea zilei de naștere. Tăierea moțului. Apariția și schimbarea dinților
- 3.14 Creșterea și educația
- 3.15 Activitățile și jocurile copiilor
- 3.16 Copiii „din flori”. Copiii însemnați
- 3.17 Înfierea. Copiii de suflet

Concluzii

NUNTA

Preliminarii

- 1 Înainte de nuntă**
 - 1.1 Finalitatea căsătoriei
 - 1.2 Vârsta căsătoriei
 - 1.3 Fete și feciori „bătrâni”
 - 1.4 Portul celor necăsătoriți
 - 1.5 Înșușirile miresei/mirelui
 - 1.6 “Mireasa din sat”, “mireasa di p-alti sati”
 - 1.7 Opreliști în fața căsătoriei
 - 1.8 Raptul miresei
 - 1.9 Practici divinatorii
 - 1.10 Recursul la practici magice distructive. Vrăji, farmece, blesteme
 - 1.11 Ocazii care favorizează cunoașterea tinerilor
 - 1.12 Perioada nunților
 - 1.13 Peșitul
 - 1.14 Zestrea
 - 1.15 „Mărsu pă videre”
 - 1.16 Strigările
 - 1.17 Chemarea la nuntă
 - 1.18 Atribuțiile nașilor
 - 1.19 „Funcționarii nunții”. Performerii ceremoniali
 - 1.20 Pregătiri pentru nuntă. Steagul
 - 2 Nunta**
 - 2.1 Secvențele nunții
 - 2.2 Găteala mirilor
 - 2.3 Mirese false
 - 2.4 Orația mare
 - 2.5 Iertăciunile
 - 2.6 Logodna. Cununia
 - 2.7 Masa mare
 - 2.8 Strigături
 - 2.9 Cântecul găinii
 - 2.10 Oferirea de daruri
 - 3 După nuntă**
 - 3.1 Învelirea miresei. Practici postnuptiale
 - 3.2 Obiceiuri la intrarea miresei în noua ei casă
 - 3.3 Divorțul. Recăsătorirea
- Concluzii

MOARTEA

Preliminarii

- 1 Înainte de moarte**
 - 1.1 Pregătiri din vreme de moarte
 - 1.2 Semne prevestitoare de moarte
 - 1.3 Pe patul morții. Testamentul

- 1.4 Practici de ușurare a morții
- 2 Moartea**
- 2.1 Momentul morții
- 2.2 Vestirea morții
- 2.3 Primele acțiuni. Gătitul mortului
- 2.4 Lumânarea
- 2.5 Spălarea rituală. Tăierea unghiilor, rasul, pieptănatul
- 2.6 Măsura mortului. Sicriul
- 2.7 Priveghiul
- 2.8 Obiecte depuse în sicriu
- 2.9 Obiceiuri la scoaterea sicriului
- 3 Separarea. Integrarea**
- 3.1 Prohodul. Înormântarea
- 3.2 Jelirea mortului. Verșurile
- 3.3 Procesiunea funerară
- 3.4 Stările
- 3.5 Colacii
- 3.6 Masa de pomană
- 3.7 Credințe legate de groapă
- 3.8 Crucea. Pomi, plante de pe mormânt
- 3.9 Spațiile funerare
- 3.10 Morți care nu se îngroapă în cimitir. Cazuri speciale
- 3.11 Înormântarea celor necăsătoriți
- 3.12 Doliul
- 3.13 Noirea mormintelor. Parastase și alte pomeniri
- 3.14 Călătoria sufletului
- 3.15 Vămile văzduhului. Lumea cealaltă. Judecata de apoi
- 3.16 Interdicții și superstiții legate de moarte
- 3.17 Credințe și superstiții legate de strigoi
- Concluzii

Anexă

Bibliografie

Lista informatorilor

Cuvinte cheie:

Zona etnografică Sălaj

Naștere

Nuntă

Înmormântare

Obicei

Rit de trecere

Manifestare

Credință

Superstiție

Riturile de trecere în zona etnografico-folclorică Sălaj

Rezumatul tezei de doctorat

La începutul capitolului privind *Nașterea*, am considerat util să evidențiem că în zona etnografică Sălaj, riturile de fecunditate de la nuntă, cele din perioada prenatală și cele privind lăuzia au ca scop să faciliteze integrarea copilului în colectivitate, în spița de neam, în existență, ele sunt ritualuri elaborate, marcând, așadar, trecerea de la un stadiu la altul al existenței, relevându-se, și de această dată, valori de grup esențiale. Se crede și azi cu aceeași tărie că ieșirea din starea de preexistență poate fi influențată în bine, prin respectarea unor norme, și totuși ceremonialurile de naștere diferă azi de cele arhetipale, o dovedește materialul care stă la baza studiului nostru. Ne-am exprimat punctul de vedere asupra acestor ceremonialuri care păstrează doar forme estompate ale anumitor obiceiuri străvechi, practici și credințe, integrându-se în contextul structural al tipologiei comune întregului teritoriu românesc, după cum se evidențiază și în lucrările altor cercetători. Ele demonstrează apartenența zonei etnografice Sălaj la spațiul cultural al nord-vestului Transilvaniei, cu forme de cultură extrem de grăitoare în ceea ce privește unitatea culturii populare românești. Cum se poate vedea, originalitatea acestor forme vorbește, însă, de o individualizare a acestei sfere în spațiul mai amplu nord-transilvănean. Și aici, ca în toate zonele țării, colectivitatea veghează ca trecerea de la o veche etapă existențială la una nouă să se facă lin, cu perioadă de instabilitate redusă la minimum posibil.

Pe scurt, am reliefat că venirea pe lume a unui copil este considerat un moment individual unic, chiar dacă în viața unei comunități este un eveniment repetabil, asupra căruia se exercită o presiune socială și culturală, concretizată într-un ansamblu de comportamente și atitudini. Putem afirma că mutațiile în timp, legate de actul nașterii, nu au fost radicale, dat fiind faptul că marile momente ale vieții se reeditează, de fiecare dată, pe același fundal de solidaritate și de respectare a normelor vechi și cu aceeași intensitate a emoțiilor și a trăirilor.

Înainte de toate, din spusele celor chestionați reiese că perioada sarcinii este profund marcată de griji și neliniști, provocate de acest mister tulburător al apariției omului în lume, receptat cu bucurie, dar și cu spaimă. Se crede că Dumnezeu are puterea absolută asupra fecundității cuplului, în consecință, era lăsat la voia întâmplării numărul copiilor, ignoranță derivată tot din concepția exclusiv religioasă a comunităților rurale despre actul nașterii. Ceea ce

trebuie reținut este faptul că, în lipsa unui personal de specialitate, moașa, o femeie mai mult sau mai puțin pricepută, era cea care transmitea cunoștințele sale „medicale” altor femei, fiicelor, nurorilor, acestea din urmă, de cele mai multe ori, deveneau, la rândul lor, moașe. Practica empirică, așa cum subliniam, ținea locul cunoștințelor de ordin medical, științific, carență la care adaugăm prezența unor complexe atitudini prohibitive, măsuri cu rol preventiv sau curativ. În acest sens, femeia însărcinată era scutită, în general, de efectuarea unor munci grele, care ar fi putut periclita viața pruncului, nu puține fiind însă, după cum ni s-a relatat, cazurile de deces – și al mamei și al fătului, din pricina nerespectării anumitor norme de conduită.

Concluziile la care am ajuns, în urma cercetărilor noastre, care, de altfel, sunt formulate și pe parcursul lucrării, la momentul oportun, reliefează faptul că, în societatea tradițională sălăjeană, funcționau o seamă de mijloace magice de protecție, la respectarea cărora vegheau mama, soacra și alte femei bătrâne, în lipsa unei persoane calificate care să acorde asistență sanitară. Nu de puține ori lăuza era nevoită să-și reia în scurt timp îndatoririle gospodărești, în ciuda vitalității sale diminuate. La același regim diminuat protectiv erau supuși și copiii, în contextul unei vieți dure, care impunea, pentru supraviețuire, o mare vigoare și robustețe. Frecvența mortalității infantile a fost o realitate până în momentul în care pierderea demografică a fost frânată, în primul rând, de progresele științei, ale medicinei. Am consacrat acestor aspecte câteva subcapitole.

Ne-am propus să cercetăm obiceiurile în legătură cu nașterea, care se întind pe o perioadă lungă, începând cu seria de rituri de fecunditate de la nuntă, continuând cu cele premergătoare ivirii pe lume a copilului și cu cele referitoare la nașterea propriu-zisă, la perioada de lăuzie, la ceremonialul botezului, la perioada postnatală – ca expresie a necesității respectării unor rânduieli; după o privire generală, ne-am oprit la câteva aspecte importante. Majoritatea familiilor aveau până la șapte copii, și mai mulți, azi doi-trei; bucuria era mare la venirea pe lume a primilor copii, după care bucuria se diminuea. Am făcut unele precizări privind evenimentele importante din viața omului, care erau marcate de manifestări folclorice bazate pe credințe magice menite să-l apere; nici evenimentul prilejuit de nașterea unui copil nu face excepție, fiind marcat de întreaga obște, care participă, solidară, la această bucurie. O concluzie care se impune este că preocupările ocazionate de naștere era foarte dense, pornind de la grija firească, deja enunțată, a integrării copilului în colectivitate, de ferire, de ocrotire și de influențare a destinului acestuia. Orice prejudicii puteau fi evitate, conform mentalității de

odinioară, dacă se respectau anumite norme, care pecetluiau îndeosebi perioada celor șase săptămâni de după naștere.

În acest context, am evidențiat de la început că nașii își mențin cu obstinție statutul privilegiat în satul tradițional sălăjean, ei sunt cei care continuă să fie investiți cu o funcție importantă în cadrul practicilor folclorice populare, majoritatea cu izvor creștin. Am urmărit aceste ample manifestări ce reprezintă un bun colectiv, integrat organic în mediile populare tradiționale, unde, de altfel, guvernează încă o rânduială veche, încheată de veacuri, bănuită de cei mai tineri ca fiind azi perimată, dar care este asimilată încă din copilărie și care definește o veche și solidă concepție de viață.

Am relevat, de asemenea, și faptul că, potrivit credințelor populare, la nașterea fiecărui om apare o stea călăuzitoare, care cade în momentul morții. În convingerea sălăjenilor, viața nou-născutului nu depinde numai de menirea ursitoarelor, ci și de împrejurările din timpul nașterii, cum ar fi, de pildă, înfășurarea cordonului ombilical în jurul gâtului, semn că destinul îi va fi potrivit. Se încearcă și azi, ca odinioară, o întrezărire a sorții copilului, legând-o de momentul nașterii. Secvențele de bază ale nunții grupează câteva rituri și practici de fecunditate, deoarece – ni s-a subliniat în răspunsurile oferite – „dorința femeii îi de-a fi mamă și căsătorie îi păntu naștere de prunci”. Obiceiurile legate de naștere încep, prin urmare, chiar în cadrul ceremonialul nupțial, când se fac anumite gesturi rituale cu semnificații deosebite pentru rodnicie, apărute în momente cu valoare simbolică, exprimând ieșirea fetei din familie, din grupul fetelor și integrarea într-un alt nivel, cu alte orizonturi de semnificații și cu alte îndatoriri. Am urmărit acțiunile simbolice care încadrează această desprindere și care implică gesturi generate de dorința de a avea urmași, dar și – situații excepționale – practici pentru a întârzia sau pentru a împiedica sarcina. Azi cuplurile doresc cel mult trei copii, mai mulți considerându-se a fi chiar rușinos, după cum reiese din culegerile de pe teren, chiar dacă, înainte vreme, fala era cu atât mai mare cu cât erau urmași mai mulți. Dorința familiilor nou întemeiate de a avea copii se baza, în societatea tradițională, și pe alte considerente, bunăoară să perpetueze neamul, numele, să aibă multe brațe de muncă, să facă dovada sănătății cuplului. În sublinierea participantelor la interviu, stoparea fecundității o aveau în vedere femeile cu mai mulți copii, care doreau să oprească procrearea, fetele nemăritate sau cele cu situație materială precară; ni s-a reliefat în mai multe rânduri că, sub regimul totalitar comunist, unele gravide mureau din cauza modului empiric de provocare a avortului, practicat de așa-zisele „cunoscătoare”, în condiții de cvasi-clandestinitate

și sub eterna frică de pedeapsa legii. Văzut din perspectiva contemporaneității noastre, cultul pentru familie și pentru neam, înțeles ca „o familie mai bogată” are o puternică tradiție, la baza căreia stă incontestabil mândria de a perpetua „dița”; în acest cadru, dacă dorința de a avea copii era prioritară, sterilitatea era considerată „blăstăm”, interpretată, de cele mai multe ori, în sens magic, femeia în cauză considerându-se ținta dușmăniei unor oameni răi, care au îndreptat asupra ei farmece, blesteme, „boscoane”, apelându-se, firesc am spune, la procedee de contracare a lor. Dorința părinților este de a avea copii sănătoși, frumoși, subminată și azi, ca întotdeauna, de teama de a nu da naștere unor copii cu infirmități sau semne – acestea ținând tot de o anume anormalitate. Am supus atenției noastre interdicțiile din perioada gravidității impuse de credințele populare, care se bazează pe ideea potrivit căreia comportamentul mamei determină unele trăsături psihice și fizice ale copilului. Femeia grea trebuia să se conformeze unor rigori nescrise și să respecte anumite etape cu caracter normativ, stricte, toate aceste credințe vizând, în fond, sănătatea ei. În perioada de graviditate, femeia se păzea să facă anumite lucruri, pentru a nu pune în pericol viața copilului, interdicții și atitudini ce țin de categoriile tabuistice. În accentuarea repetată a subiecților noștri, părinții se bucurau mai mult când se nășteau băieți, purtători ai numelui și continuatori ai neamului. Se considera că ei vor constitui o mână de ajutor de nădejde la muncile grele din gospodărie și nu vor pricinui atâtea neazuri și griji părinților; de asemenea, în ziua nașterii, mai ales dacă era băiat, se obișnuia să fie pus pe masă, pe loc de frunte, „tătă viața lui să hie om mare, bine văzut în oății lumii”. Se urmărea astfel, influențarea destinului prin cuvânt și gest, credință de necontestat în zona etnografică Sălaj, însă, în timp, o parte din acest vechi ansamblu de manifestări prilejuite de momentul nașterii și-au pierdut din consistență sau chiar au fost date uitării, ele continuând să existe doar în memoria generației vârstnice.

Am scos în evidență tradiția premergătoare nașterii care impunea ca femeia să citească zilnic rugăciuni și să se împărtășească des, pentru a naște ușor și pentru a avea copii sănătoși. Aproape de neconceput în zilele noastre, apare vechiul obicei, relevat cu insistență în răspunsurile primite, ca femeile să nască direct pe pământ sau lângă vatra focului, stând în genunchi, toate acestea în contextul unei asistențe medicale la sate, extrem de limitate – în zilele noastre, nașterile au loc la maternitate, sub supravegherea personalului medico-sanitar..

În spațiul investigat, la data anchetei, acest moment nu mai ocaziona oficierea vechilor rituri menite să ușureze nașterea. Cu toate acestea, dăinuie anumite prescripții ce variază, însă,

de la o localitate la alta în satele din spațiul zonei; din suita de practici uzitate cu scopul „nașterii ușoare de prunci sănătoși” – leitmotiv în mărturiile participanților la dialog, multe sunt pătrunse pe filieră creștină, moștenite prin tradiție, în spațiul căreia preotul este cel care deține rolul cel mai important. Femeile țin posturi, se roagă, lasă pomelnice la biserici și mănăstiri, se spovedesc și se împărtășesc des, fac sfeștanie, cu atât mai mult cu cât „pericolul” de a nu avea urmași (în acest mod este receptat, alternativa resemnării sau, nici atât, cea a înfierii fiind de neconceput) este generator de credințe, spaime, temeri. Ceea ce este mai important, simptomele apărute în perioada celor nouă luni erau explicate în cheie magică, „făcături” din partea celor de rea-credință și se încercau anumite gesturi pentru contracararea acestora, în principal „curățare prin post și rugăciune”.

Am stăruit asupra faptului că, în satul tradițional, până la extinderea rețelei spitalicești și a caselor de naștere, femeile nașteau acasă; tăierea cordonului ombilical cerea o anume îndemânare și semnifica ruperea simbolică a legăturii copilului cu mama sa, precum și aderența la comunitatea socială. Moașa făcea primul ciupăit sau prima scaldă, cu apă adusă după răsărit, din fântână sau de la izvor, într-un vas nou, folosit doar pentru îmbăiere, obiectele puse în prima ciupă diferă de la sat la sat, însă „apa slujă” nu lipsea niciodată. Tot moașa aducea primele hăinițe noi, pregătea leagănul, lângă copil, punea carte de rugăciuni, tămâie, busuioc. Copilului îi dădea să bea apă din clopoțel, pentru a avea glas frumos. Am luat în discuție îndatorirea moașei de a se ocupa de copil și de mamă, preocupări ce acopereau o perioadă care varia de la o zi la câteva săptămâni, ea aducea de mâncare, făcea curățenie, stropea, pentru purificare, cu apă sfințită prin casă. Dacă pruncul era pe moarte, frica mare era ca acesta să nu moară nebotezat, i se da un nume și moașa rostea, deasupra capului copilului, formula de botez, stropindu-l cu apă sfințită. Cele trei zile după naștere, mai ales, erau considerate decisive pentru copil și se efectuau acte menite să-i asigure protecția. Moașa lăsa copilul în grija mamei, gest marcat simbolic, lua de pe propria haină un fir, o scamă, zicând: „îți las somnu și țâța” și punea scama în leagăn. Acest gest era făcut de toți cei care veneau să vadă copilul.

Am schițat apoi contextul vieții tradiționale: femeile bătrâne erau cele care aduceau la cunoștința viitoarelor mame interdicțiile la care erau supuse, în credința că, dacă sunt respectate, viața copilului nu este în pericol. În acest cadru, moașa, care și ea era, în general, o femeie în vârstă, asista nașterea și toată desfășurarea ritualurilor legate de aceasta și de încadrarea copilului în familie, neam, comunitatea sătească. Perioada de lăuzie se consideră intervalul de patruzeci de

zile de la naștere, guvernat de o seamă de restricții: lăuza să nu iasă din curte, să nu treacă peste apă, în caz contrar își pierde laptele, să nu aducă nici apă de la fântână, să nu coacă, să nu meargă la biserică, pentru că e „necurată”. Tot acum acționează o seamă de interdicții cu referire la conduită: hainele copilului să nu rămână afară după apusul soarelui, apa de la îmbăiere să nu se arunce după asfințitul soarelui, mama să arunce surplusul de lapte doar pe flori, „la diță [de vie]” sau la un pom, pentru a nu-și „pierde țâța”, să nu se apropie de copil femeia aflată la menstruație, pentru că-l „spurcă”, să nu fie lăsat singur, să nu se sperie. În leagăn e bine să se pună, după cum ne accentuează informatoarele, tămâie, cruce, carte de rugăciuni și, nu în ultimul rând, pentru a adormi mai ușor, „să i să spună povești sau să i să cânte”. Era respectată, în general, recomandarea Bisericii de a da un singur nume, și acela, preferabil să fie nume de sfânt, apostol, mucenic sau cuvios, pe considerentul că sfinții aveau doar unul singur, și că, la Judecată, Iisus Hristos îl va striga pe fiecare pe *un* nume de botez, care, de altfel, nici nu poate fi schimbat, decât în cazul trecerii la monahism. Se consideră că numele este într-o strânsă legătură cu destinul omului și că a-l schimba echivalează cu o provocare, cu o activare a forțelor latente ale norocului, care se pot întoarce astfel împotriva omului. Tradiția spune că numele copilului trebuie fixat în ziua a opta de la naștere; numirea copilului este orientată nu numai înspre individualizare, ci și înspre integrarea acestuia în societate. Criteriile de alegere se dovedeau destul de rigide, dar, în primul rând – s-a remarcat deja, se ținea cont de sărbătoarea cea mai apropiată de momentul nașterii; copilul primea numele și ocrotirea sfântului respectiv, plasându-se astfel sub protecția unui model de virtute. În ceea ce privește păstrarea numelui din familie, copilul primea fie numele tatălui, al bunicului, al străbunicului, al nașului, sau numele unui gospodar din sat, admirat pentru calitățile sale sau pentru bunăstarea sa materială, ca pruncul să-i semene. Vechile criterii nu mai funcționează în zilele noastre cu atâta consecvență, cu toate că se cunoaște recomandarea tradiției ca numele copilului să aibă rezonanță spirituală, nume de sfinți, din calendarul ortodox – sub al căror patronaj se pune de îndată ce i s-a fixat numele, adică în ziua a opta, după naștere – aspect subliniat în mod constant în răspunsurile chestionarelor noastre.

Am supus analizei întregul ansamblu de gesturi legate de acest moment de început, încărcat de semnificații simbolice; aici se înscrie inclusiv pregătirea primei îmbăieri, în care se puneau diferite obiecte, cu atribute magice, cu capacitatea de a transmite copilului virtuțile, calitățile lor primordiale. Acest transfer se explică în virtutea unui principiu de bază al magiei, în

perimetrul căreia se înscrie și necesitatea ca apa să fie neîncepută, curată; ea se va arunca într-un loc curat, într-un râu, iar, dacă nu se află în apropiere vreo apă curgătoare, în grădină, la rădăcina unui pom, toate acestea putând avea influență pozitivă asupra viitorului copilului. Mama, îndrumată de moașă sau de alte femei cu experiență, avea de urmat anumite prevederi, pentru protejarea copilului de orice rău, în primul rând prin a nu-l lăsa singur, prin așezarea în apropiere a unui instrument de fier, căruia îi erau atribuite puteri protectoare, pentru ca duhurile rele să nu se atingă de el, în absența ei. Am amintit grija sporită, mai ales în perioada celor șase săptămâni până la botez, în care „fără injer păzător” fiind, copilul era extrem de expus și, ca atare, vulnerabil; pentru a fi ferit de „uăți răi”, copilului i se leagă la mână un fir de ață roșie, de asemenea, pentru a căpăta gropițe în bărbie (băiatul) sau în obraji (fetița), semn de frumusețe, i se presează insistent degetul în locul respectiv. Acestea se cunosc și se mențin, însă doar în memoria celor mai vârstnici dăinuie mai vechi prescripții precum aceea potrivit căreia, după naștere, în același mult pomenit răstimp de patruzeci de zile, lăuza ar trebui să bea apă sfințită, pentru a fi păzită și pentru a fi „binecuvântat laptele pruncului”. Apa era adusă de moașă sau de careva din familie, de la biserică, dat fiind că mamei îi era interzisă ieșirea din casă, apă din care trebuia să se pună și în ciupă, la fiecare îmbăiere.

Am considerat interesant să urmărim cum procuparea pentru bunăstarea copilului, pentru dezvoltarea lui armonioasă, plenară, a căpătat astăzi proporții greu de conceput acum câteva decenii, și aceasta în contextul ridicării nivelului de trai și al accesului facil la informație și la educație, dimensiune evidențiată cu insistență în mărturiile informatorilor noștri.

Am examinat regimul aparte pe care îl aveau copiii morți fără a fi fost creștinați, periferizați și îngropați fără a beneficia de rânduiala înmormântării, fapt cu totul surprinzător pentru cel nefamiliarizat cu austeritatea mentalității rurale. Am încercat o clarificare a unor astfel de aspecte problematice; conform învățaturii creștin-ortodoxe, botezul ar trebui să se facă la șase săptămâni, dar realitatea concretă arată că se făcea și la o săptămână, în caz de boală; de asemenea, tradiția interzice căsătoria între copiii nașilor și cei ai finilor, considerați „ca frații”, precum interzice și dreptul de a fi nași celor care „trăiesc împreună fără cununie bisericească și cei îndepărtați de la Sfânta Împărtășanie, cu puterea arhierelui sau a preotului”. Am scos în relief și unele uzanțe ale Bisericii ortodoxe, printre care acelea potrivit cărora, înainte de a boteza, nașii trebuie să se spovedească și să se împărtășească. Dacă cel mic rămâne orfan, este datoria nașilor de a-l crește. Importanța de care se bucurau părinții spirituali ai copilului se vede

și din locul care li se rezerva „la masa de onoare, de-alături cu popa”. La masa de după botez, mergeau doar apropiații, într-un număr restrâns, femeile aduceau mâncare, bărbații băutură, pentru a ajuta familia nou-născutului, căruia i se făceau și daruri. În zilele noastre, petrecerea de după botez ia dimensiuni ample – și ca număr de participanți, uneori și până la o sută, cum ni s-a evidențiat – și ca mod de manifestare.

Ne-am propus să analizăm și unele aspecte legate de alăptare și de înțârcare; momentul încetării alăptării copilului determina alte griji și temeri, constituind o nouă etapă în relația instituită la naștere, cu tot ce presupunea dezlipirea (parțială) de mamă – un pas spre autonomia copilului, dar și a mamei, pentru care alăptarea, a se înțelege totala dependența a copilului, a însemnat limitare și un anume disconfort psihic. În situația în care copilul era bolnav și cu slabe șanse să supraviețuiască sau dacă mai mulți frați de-ai lui au murit și exista riscul ca nici el să nu trăiască, se practica obiceiul „datului de pomană” sau al „vânzării copilului”. Se alegea o femeie cu copii mulți și sănătoși, căreia nu i-a murit niciun copil, ea dădea o sumă simbolică mamei, luând copilul și dându-i un alt nume. Scara de valori a societății tradiționale – s-a văzut – făcea ca nașterea băieților să prilejuiască o bucurie mai mare decât nașterea fetelor, deoarece prin ei nu se pierdea numele, nu se fragmenta nici patrimoniul, nici unitatea familiei, în timp ce fetele, pentru a se putea căsători, aveau nevoie de zestre, fapt care diminuea, nu sporea, ca în cazul băieților, averea familiei. Aceeași scară de valori impunea păstrarea cu sfințenie a onoarei fetelor, fapt care amplifică vigilența părinților și a celor din familie, generând un plus de temeri și griji. În cazul unor accidente de acest fel, dezonoarea familiei trebuia răscumpărată prin „înmulțarea” zestrei și acceptarea unor severe condiții, de care, în alt context, nici nu ar fi fost vorba.

Data fiind redundanța informațiilor care ne-au fost oferite cu privire la creșterea și pretețarea copilului – avem în vedere aici cu precădere perioada de după cele șase săptămâni de la naștere – vom încerca să trasăm doar liniile esențiale. Astfel, copilul foarte mic era purtat într-un leagăn așezat pe cap sau într-o traistă, legată la spate. Acesta putea fi pus oricând în mișcare, prin intermediul unor sfori. Erau alăptați de mamă, nu de o doică, dacă „izvoru de lapte săca, treceu pruncu pă lapti di vacă, nu s-o auzât să hie puși la altu ptiapt”. Erau îmbrăcați și încălțați modest – austeritate care îi călea de mici, îi fortifica în vederea supraviețuirii într-un mediu adesea ostil. Copilul participa la activitățile casnice îndată ce vârsta îl recomanda pentru aceasta.

Îngrijea animalele, deprizându-se cu unele îndeletniciri din gospodărie, în vederea câștigării pâinii, cu forțe proprii, cât mai devreme.

Nivelul de trai scăzut nu permitea părinților o atitudine de prea intensă afecțiune față de copiii lor, cel puțin nu o exteriorizare a acesteia, în contextul în care familia era numeroasă, cel mai adesea, compusă din cel puțin patru copii – numărul nu era controlat prin diminuarea fecundității, deși aceasta se afla la îndemâna partenerilor. În plus, condițiile vitrege de existență, duritatea muncilor, adesea suprasolicitante, privațiunile de tot felul, gradul înalt de ignoranță, aveau drept urmare și o anumită indiferență, o superficialitate în abordarea relației părinte-copil. Astăzi, însă, putem vorbi, fără a generaliza, despre un adevărat cult pentru îngrijirea sănătății fizice și morale a copiilor și pentru integrarea lor în societate, actul nașterii fiind investit și cu funcții sociale.

Ne-am propus să urmărim și statutul vulnerabil al unor copii: în mentalitatea satului sălăjean, copiii născuți în afara cununiei, precum și cei care prezintă infirmități fizice sau psihice, semne pe corp, indiferent de ce natură ar fi ele, se înscriu într-o anumită categorie – în afara normalității – ne îngăduim s-o situăm, în marginea căreia se țin diferite interpretări, unele cu totul imprezvizibile. Legătura de sânge este una foarte puternică, astfel, între membrii unei comunități, „neamu să stânje” în lipsă de urmași, în acest context se explică de ce copiii luați de suflet proveneau, de regulă, tot din familie, nepoți, astfel ca averea să nu se înstrăineze, să nu se risipească. Dar, în cazul copiilor vitregi sau înfiați, problema relațiilor capătă o altă față, așa cum am încercat să demonstrăm.

Capitolul al doilea privește ciclul nupțial – cu resorturi adânci la nivelul mentalităților colective; se poate afirma, din abordările noastre de teren, că, deși în zilele noastre se recurge la o selecție a obiceiurilor, practicarea lor antrenează viu întreaga obște sătească, preocupată să consfințească și să integreze noul cuplu în viața socială a comunității. Se continuă valorificarea substratului acelor credințe menite să asigure fericirea și bogăția familiei nou încheiate, prin performarea unor acte – mai apropiată de spectacular, decât de vechiul lor nucleu magic, fapt subliniat de cercetători. Complexul spectacolului popular oferit de nuntă, al cărui caracter social a fost adesea subliniat, este receptat ca o sărbătoare plenară. Facem aici o cuvenită precizare, care privește, de altfel, întregul nostru demers: menționăm că, în abordarea acestei ample tematici, am procedat ca în cazul celorlalte două capitole, folosind transpuneri în scris ale textelor de pe bandă de magnetofon (texte transcrise, existente în Arhiva de Folclor a Academiei

Române) și transcrieri directe după dictare, la interviuri adăugându-se observația directă a unei nunți din satul Ban, în vara anului 2008 (dar și altele, care nu au constituit neapărat subiect de cercetare, dar care au contribuit consistent la conturarea unei imagini cât mai solide și cât mai pertinente a subiectului avut în vedere, prilejuind, printre altele, aplicarea chestionarelor, urmărirea unor aspecte semnificative, dar și ample discuții pe marginea problematicii vizate). Chestionarele sunt alcătuite de noi, pornind de la chestionarele-tip ale lui Ion Mușlea (*Arhiva de Folclor a Academiei Române, Studii, memorii ale întemeierii, rapoarte de activitate, chestionare, 1930-1948*, Ediție critică, note, cronologie, comentarii și bibliografie de Ion Cuceu și Maria Cuceu, Prefață de Ion Cuceu, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2005), punct de reper de mare însemnătate, care, de altfel, dictează și criteriul de ordonare a materialului folcloric. Specificăm faptul că am considerat mai potrivit să redăm varianta regională a limbii, caracterizată prin anumite particularități fonetice, lexicale și gramaticale – îndrăznim să le privim ca fiind extrem de grăitoare și de surprinzătoare, atât pentru noi, cât și pentru cei mai puțin familiarizați cu această ramificație teritorială a limbii, care, cum reliefăm, prezintă unele trăsături specifice deosebit de relevante pentru contextul de față. Nu am apelat la o notare cu semne speciale a elementelor graiului, acest fapt depășindu-ne autoritatea și competența, însă am socotit oportun să transcriem întocmai cum ni s-a vorbit, să transpunem (și să prelucrăm, unde contextul impunea ajustări, pentru interpretare). De asemenea, intenția inițială de a reda într-o altă formă, estetizând construcțiile, vorbirea celor cu care am intrat în dialog, într-o altă tonalitate să-i spunem, ni s-a părut ulterior a fi un gest de denaturare, de falsificare, care ar fi lezat și ar fi descompus imaginea a ceea ce intenționam să redăm. Astfel, am considerat potrivite parantezele, mai puțin însă subsolul paginii. Anexa cuprinde, pe lângă bibliografie, texte de repertoriu nupțial și funerar, selectate după criteriul reprezentativității, precum și poze de nuntă și de înmormântare (câteva fotografii făcute de noi, altele puse la dispoziție de un interlocutor din satul Cernuc – selectate din mai multe asemenea fotografii, adunate în timpul cercetării din majoritatea localităților investigate). Am întocmit structurarea studiului în capitole și subcapitole, paralel cu intenția de autenticitate, în virtutea căreia am redat întocmai regionalismele, fonetismele regionale, anumite forme fonetice, morfologice, precum și sintaxa uneori întortocheată, chiar greoaie, am păstrat și forme de anacolut, de cacofonie, de dezacord sau altele care țin de o exprimare „de prin partea locurilor”, și care, poate, nu se dezvăluie chiar de la prima privire.

Precum este cunoscut, scenariul nupțial se clădește pe o îndelungată practică și rânduială tradițională, integrând episoade simbolice și manifestări succesive. Manifestările ocazionate de nuntă, conțin vagi reflexe ale gândirii de sorginte mitică, ce își au rosturile lor multiple, conform răspunsurilor primite în spațiul investigat, însă motivațiile magice străvechi s-au dizolvat, ca urmare a estompării rigorilor rituale.

Așa cum arată cercetările, nunta sălăjeană se încadrează în arealul specificității nunților din Transilvania, dar unele note definitorii o individualizează. Spiritualitatea satului sălăjean uimește printr-o cuprinzătoare relevanță, realitatea contemporană dezvăluind forme inedite în procesul de gândire a țaranului. Solidaritatea este evidentă, contribuțiile nuntașilor sunt în bani, dar pe alocuri și obiecte de uz casnic și gospodăresc, care se constituie într-un real ajutor material pentru familia nou întemeiată. Înaintăm, așadar, afirmația că unele aspecte din complexul ceremonial nupțial, văzut ca manifestare amplă a solidarității obștești, comportă note particulare, tradiții ancestrale, care individualizează nunta sălăjeană în specificul nunții românești, cu perpetuări ori, dimpotrivă, transformări, evoluții ale ceremonialului tradițional, ale manifestărilor ce odinioară aveau un pronunțat caracter arhaic.

Tradiția cere ca ospățul de nuntă să fie amplu, dar sunt la fel de impresionante și manifestările folclorice care acompaniază toate celelalte secvențe ceremoniale, sinteză de elemente tradiționale ce coexistă cu altele de dată mai recentă, rod al înnoirilor continue care marchează deopotrivă și actul creației populare. Unele aspecte constituie, prin urmare, o inovație de aproximativ treizeci de ani, altele rămân ancorate în rituri magice îndepărtate în timp, în ciuda asalturilor remarcabile din ultimele decenii. Vom mai menționa că nerespectarea codului moral, a opreliștilor din fața căsătoriei, cum ar fi: rudenia spirituală, recăsătorirea înainte de un an a văduvilor, diferența mare de vârstă, raptul, venirea unui copil pe lume în afara cununii părinților – sunt tot atâtea prilejuri de scindare, de dezechilibru care afectează întreaga colectivitate. Putem vorbi de o oarecare stabilitate a momentelor ceremoniale în cuprinsul zonei, deși tabloul diferă de la o nuntă la alta chiar în cadrul aceluiași sat. După mărturia unor informatori, un prim factor ar fi condiția materială a mirilor, preferința, des înregistrată, de a închiria un local în oraș, sau, dacă nunta se ține la căminul cultural, apelul la servicii de catering, care simplifică simțitor cel puțin obiceiurile ce țin de masa mare. Numărul și semnificațiile segmentelor-cheie diferă de la o localitate la alta, de asemenea, s-au redus semnificațiile unor elemente rituale, fără, însă, a prejudicia amploarea desfășurării nunții.

Mai important este faptul că desfășurarea ia adesea proporții epice, săvârșirea trecerii generând nu numai căutări și neliniști, ci și o gamă de sentimente ce țin de optimism, veselie, și o anume vitalitate morală. Drumul ritual, ceremonial, cu momentele sale marcante, constituie azi, pentru comunitatea rurală, tot atâtea ocazii de a fi solidară noului cuplu, care, conform unor date esențiale ale gândirii magice, trebuie vegheat și protejat mai mult ca oricând, dat fiind statutul său încă vulnerabil, convingere ce domină credințele și mentalitățile. Imaginea prefigurată, cu profunde implicații ritual-mitice este aceea a conștiinței unei datorii împlinite de a fi alături, solidari, în momente de cumpănă, crez a cărui recurență și adâncime ne-a surprins.

Conform studiilor realizate de specialiști, motivațiile căsătoriei erau multiple, de la imboldul de a trăi în comuniune cu cineva, după imperativul divin, până la dorința de a lăsa urmașilor agoniseala, menținerea numelui, perpetuarea neamului, copii care să fie sprijin la bătrânețe, să aibă cine le face înmormântarea creștinească, pomenirile, parastasele cuvenite. Cei chestionați asupra acestei problematici au ținut să reliefeze că perioada premaritală, așa cum o cerea uzanța, în majoritatea cazurilor se menține și azi între unu și cinci ani, în contextul în care o amânare prea mare ar face ca fetele trecute de douăzeci și cinci de ani (răspunsurile variază sensibil) sunt considerate „stătute”, iar cele de peste treizeci de ani, „bătrâne”. În mentalitatea comunității tradiționale, unele trăsături precum hărnicia și omenia erau la mare preț, standardele morale preconizau ca „să hii dint-on neam bun”, marcă simbolică a neamului ales, de frunte, fapt care îl atestă pe tânăr ca fiind apt de a se căsători. Pregătirea profesională, „școala, serviciu bun, bănos”, meseria, se numără printre criteriile alegerii partenerilor. Precumpănitor se are în vedere calitatea de a fi de omenie și de a îndeplini muncile tipice fiecărei categorii de vârstă și de sex. În grai local, „îi frumos ce-ț place. În societatea tradițională sălăjeană funcționează o complexă structură de indicații, prescripții menite să diminueze vulnerabilitatea omului în fața efectelor și forțelor malefice din exterior. Sentimentul de siguranță și de echilibru psihic erau vitale, în vederea dobândirii și menținerii lor nealterate, omul tradițional se vedea obligat să respecte această rețea de prevederi. Nerespectarea restricțiilor, a prescripțiilor (unele de substrat magic) privind anumite comportamente generatoare de suferință duce la insecuritate și dezechilibru, atât al individului, cât și al întregii comunități. Contrar aparenței, arbitrarul nu-și avea locul în acest perimetru de prevederi – care, în mentalul colectiv, are o valoare esențială și o coerență adâncă – ne întemeiem comentariul pe informațiile care ne stau la îndemână și din care se degajă sensuri nebănuite.

Riturile de anticipație, sunt dominate de cele menite să asigure căsătoria, de cele de ghicire a ursitului, de vrăji chiar, îndreptate înspre același scop marital și implicit înspre optimizarea relațiilor dintre sexe. Mentalitatea religioasă a țăranului nu acceptă actele de magie distructive, privind cu rezervă categoria „vrăjitorilor specializați”, aflați în legătură cu spiritele rele și practicând în condiții de cvasi-clandestinitate. Actele cu intenții matrimoniale de influențare a orândei, prin excelență cu specific feminin, au trezit reacții contestatate mai ales în rândul bărbaților – în sublinierea celor anchetați – și a căror credință se situează departe de orizontul magic, asimilate forțelor obscure. Mai drastic sancționat este apelul la inși „specializați”, care denotă, după cum ni se explică, ostilitate față de învățătura și morala creștină. Aceasta amendează sever orice fel de abordări magice, fie ele cu intenționalitate maritală, care „le face mai puțin vinovate”, cum explicit se desprinde din materialul de pe teren.

Se poate spune că vechile credințe-interdicții privitoare la zilele săptămânii reprezintă o categorie importantă, așa cum reiese din investigațiile noastre, joia și duminica erau considerate zile potrivite pentru peșit, ca întâlnirea să se petreacă sub bune auspicii (și, mai ales, înțelegerea asupra zestrei care influența în mod decisiv). Peșitul și logodna se puteau prelungi cu masă, care varia în funcție de starea și de darea de mână a părinților fetei. Valorile materiale, mobile și imobile, stârneau cele mai aprigi discuții, dificultatea atingerii unui compromis cu privire la baza economică a viitoarei familii putând chiar zădărnici proiectarea oricăror alte inițiative viitoare. Din discuțiile noastre reiese că cele mai combative, în acest cadru, se dovedeau femeile, și nu cum ne-am fi așteptat, bărbații, a căror atitudine, în târguiala pe marginea stării materiale, era mai degrabă indulgentă. Din dialogurile reconstituite a reieșit explicita pretenție materială îndeosebi a mamelor cu mai mulți copii, „revendicări” direct proporționale cu numărul de fiice cărora vor fi nevoiți să le dea zestre. Familia mirelui avea autoritatea și dreptul alegerii nașilor, care dețin un loc central în structura nunții, susținând prin prezența și implicarea lor afectivă și materială, cele mai antrenante secvențe, cu atât mai mult cu cât multe din chiuituri le erau adresate. După spusele unor participanți la interviu, de puterea de a improviza a nașului mare ținea și reușita unor secvențe, precum aducerea găinii sau răscumpărarea pantofului miresei sau a miresei înseși, dacă a fost furată. Obiceiul de a se face șiratăul, această petrecere în ajunul cununiei cum este el definit, ale cărei tradiție și mod de manifestare sunt poate mai viguroase în alte zone etnografice, în satele supuse investigației noastre nu se mai practică cu aceeași intensitate sau chiar deloc.

Deși în cadrul ceremonialului nupțial – nealterat în substanța sa intimă, vast câmp de manifestări artistice – pot fi ușor decelabile segmente a căror repetabilitate, de la nuntă la nuntă, pare infinită, totuși, la fiecare manifestare, ele vorbesc despre anumite aspecte și condiții specifice satului respectiv. Constante sunt însă pețitul, anticipat de legătura tinerilor (bazată pe sentimente reciproce de iubire și de înțelegere, subiecții anchetați au accentuat că rar se întâmplă să primeze criteriile de ordin material, definitorii altădată) și de consimțământul părinților. Perioada ce urmează imprimă un ritm mai alert pregătirilor pentru nuntă: strigările în biserică, stabilirea zilei logodnei, alegerea nașilor, a chemătorilor, cununia, nunta propriu-zisă, încununare de alte gesturi și atitudini ceremoniale, încărcate de profunde înțelesuri, așa cum reiese din materialul avut la dispoziție. Așa stând lucrurile, rezultă că, strâns legate de aceasta apar chemarea la nuntă, pregătirea steagului, într-un cadru de bună dispoziție, pregătirea bucatelor, împodobirea cununilor – secvențe ghidate de un anumit tipic, consolidat de-a lungul vremii, cu atributul durabilității, supraviețuiri întârziate dintr-un fond ancestral.

Ne-am propus să urmărim cuprinsul ceremonialului de nuntă tradițional; ilustrativă este secvența substituirii miresei, în care se înfățișează mirelui și alaiului său o bătrână, o altă tânără, cu chipul acoperit sau machiată caraghios (în accentuarea prezentării pe care ne-au făcut-o cei chestionați), o fetiță, o păpușă ori un alt obiect îmbrăcat (mătură, de exemplu), sau un bărbat travestit. Întreaga asistență participă la crearea unei atmosfere degajate, de voie bună, potențată de acest episod de mare însemnătate, reprezentat de sosirea alaiului mirelui la casa miresei. Deși funcțiile rituale slăbesc în favoarea celor ce țin de arta spectacolului, se obișnuiește în continuare să se ia iertăciunile la mireasă. La mire, se observă tendința omiterii acestei secvențe de ritual, explicabilă și prin faptul că mirele, de cele mai multe ori, rămâne în casa părinților, sau aproape de ei, mireasa fiind cea care „să înstrăinează de a ii, de cuibu părintesc”. Colectivitatea a desprins anumite convingeri privitoare la condiția fetei, demnă de compasiune, cel mai probabil, pe baza unor realități concrete, a unor obiceiuri care au dat viață unor formulări vecine cu prejudecata. În acest context, secvența despărțirii, marcată de „luarea iertăciunilor”, care păstra aceeași ceremonie și când se lua separat la mire, trebuie să fie cât mai emoționantă, imperativ adesea invocat de către interlocutorii noștri, în accentuarea cărora, dacă asistența nu plânge, i se reproșează mai apoi starostelui că nu a reușit îndeajuns să o sensibilizeze, nu a știut să apeleze la mijloacele de persuadare cele mai adecvate pentru a multiplica valențele dramatice ale secvenței. Se recurge la un joc subtil de alimentare a sentimentului profund al înstrăinării, generator de

temeri și de nesiguranță. Un atare moment se cere astfel pus în valoare de staroste, căruia i se pretinde pe lângă talent dramatic, și unul improvizatoric, pentru a face față cu succes solicitărilor din ambele părți, nuntașii mirelui, nuntașii miresei. Importanța plânsului miresei a fost subliniată ca act ritual, cu ecou major în ansamblul desfășurării obiceiurilor nupțiale. Acest fapt ceremonial era cerut, conform spuselor interlocutorilor noștri, de însăși buna rânduială tradițională, cu exigența unei trăiri autentice și a unor sentimente și emoții reale, nu simulate. În tradiția locală, alaiul, în drum spre cununie, era orânduit în așa fel încât oaspeții de seamă să stea lângă miri și nași, alături și de stegar, însoțitorii mirilor, muzicanți. Este demn de reținut că, pe tot parcursul drumului, se chiuia; căruțele, sau iarna – săniile, erau împodobite, alaiul era cu atât mai impunător cu cât erau prezenți și călăreți – în cazul în care mirii nu erau din același sat. Nu am primit răspunsuri care să confirme faptul că, la jocul care avea loc afară, în momentul cununiei, ar fi avut întâietate nuntașii din partea mirelui, ba mai mult, jocul în sine apare de-abia schițat în mărturia informatorilor. În întregul ansamblu ceremonial, în mediile folclorice tradiționale supuse atenției noastre, nuntașilor miresei li se acorda aceeași importanță apreciabilă ca invitaților mirilor, așa cum relevă răspunsurile. În toate satele cercetate, semnificația unor acte rituale scapă sau sunt vag conturate, riturile practicate în zona noastră folclorică fiind vechi. Abundența este un element definitoriu care încadrează nunta în „bogată” sau „săracă”. Nu am cules orații sau formule de consacrare a mesei, în care să se pomenească alimentele, mâncărurile și însemnătatea lor. Importanța ospățului de nuntă a fost subliniată în nenumărate rânduri, distingându-se ca fiind evenimentul cel mai complex ce se desfășoară în cadrul unei nunți. Facem aici o cuvenită mențiune și amintim că în viața tradițională, statutul socăciței este unul aparte, activ, născut din experiență și din competență, și care are grijă ca masa să capete conotații ceremoniale, cerute, de altfel, de anvergura unui astfel de festin cu conotații vădit spectaculare. Scenariul ritual presupune ca și casele mirilor să fie împodobite, porțile cu crengi de brad, hârtie creponată, flori, panglici, iar deasupra porții, urarea „Bine ați venit!”. Mirii au îndatorirea de a trece pe la fiecare invitat pentru a-i mulțumi pentru prezență și daruri, ciocnind și un pahar de vin cu mesenii. Această datorie revine și cuscrilor, care dăruiesc la plecare cu prăjituri și țuică îndeosebi pe nuntașii de vază sau pe cei veniți mai de departe. De regulă, acestora și celor care, în momentul când se face strigarea cinstelor, oferă tinerilor căsătoriți daruri mai consistente, li se acordă, în semn de mulțumire, și o mai mare atenție, materializată adesea în cadouri, atitudine considerată în comunitatea sătească de bun-simț și, ca atare, absolut firească.

Într-un subcapitol distinct, am supus atenției strigăturile, printre care cele adresate miresei, a căror pondere în ansamblul ceremonial este surprinzătoare; ele vorbesc încă o dată despre importanța de prim-plan acordată tinerei în scenariu înfăptuirii trecerii. Performererele, dotate cu simț improvizatoric, realizează cu spontaneitate portretul moral și fizic al actanților principali ai scenariului nupțial, aflate într-o indubitabilă relație. Astfel, frumusețea de ordin fizic apare în viziunea țaranului ca o oglindire a bogăției morale. De asemenea, se înscriu imperative ce țin de o viață cumpătată, în schema unui destin uman ideal, împlinit numai între cadrele căsniciei binecuvântate cu copii. Strigăturile performate concură la crearea unei atmosfere dramatice, drama despărțirii de reperatele vârstei premaritale, lipsite de griji, contrastează cu noul rol social, care presupune o seamă de responsabilități și de greutăți, statut marcat de absența chipurilor dragi, a locurilor copilăriei, a libertății fetiei, de înstrăinare, de răutatea străinilor, de răceala soacrei și a celor din neamul mirelui în care se integrează tânăra nevestă. După ritualul zonal tradițional, învelirea echivala cu o consacrare a miresei ca nevestă, schimbarea de statut social, în comunitatea tradițională, marcată și prin gestul acoperirii capului cu un batic, era o datină respectată, „broboada”, „chișchineu” fiind semne distinctive ale identității civile, ale integrării în rândul femeilor căsătorite, simboluri permanente al statutului matrimonial.

Ultimul capitol își propune să abordeze obiceiurile funerare și credințele aferente. În demersul nostru de identificare diacronică și sincronică, am observat că unele manifestări legate de înmormântare diferă azi de vremurile trecute, datorită schimbărilor survenite în planul vieții sociale, modernizării, industrializării forțate; mutațiile apărute au dus la pierderi importante ale unor elemente din cadrul ritualului. Azi, pentru a exemplifica, se dau la pomana mortului obiecte nu întotdeauna de bună calitate, cumpărate de la oraș. Chiar și colacii, prescura și cozonacii sunt comandați la brutăriile din oraș, nu se mai fac decât rar acasă. Devine astfel din ce în ce mai dificil să vorbim, în zona supusă investigației, despre tradiții și obiceiuri de înmormântare „autentice”, „nealterate”. Prin cercetările întreprinse, în prezentul studiu am încercat să recuperăm mărturii ale unui mod de viață și de gândire tradițional, care se estompează sub impactul noilor condiții social-economice și al procesului de urbanizare, în ciuda unor anumite rezistențe la schimbare. Radiografia s-a încercat a fi cât mai obiectivă, respectând datele culese din teren. Metodologia cercetării de teren a cuprins observația participativă, interviul, chestionarul, povestea vieții. Menționăm tot aici că informațiile pe care se întemeiază lucrarea de față sunt culese în cursul unor anchete desfășurate pe teren, în zona etnografică Sălaj, între anii

2006-2011, întregite de lucrări de specialitate și de materialul pus la dispoziție de Arhivă. Localitățile avute în vedere, selectate – se vrea – și după criteriul reprezentativității, sunt: Aghireș, Badon, Ban, Cernuc, Cizer, Crasna, Crișeni, Deleni, Dolu, Fildu de Jos, Fildu de Mijloc, Giurtelecu Șimleului, Hurez, Marin, Meseșenii de Jos, Meseșenii de Sus, Plesca, Popteleac, Pria, Ortelec, Sălăjeni, Sânpetru, Strâmba, Sutor, Tihău, Treznea, Voivodeni. Precizăm (cu privire la câteva din satele numite) că am avut ocazia, în câteva rânduri, de a obține informații deosebit de substanțiale și fără a ne prezenta în localitățile respective, de la unii informatori pe care i-am întâlnit cu diferite ocazii, în timpul cercetărilor noastre, cum ar fi, de pildă, înmormântare și nuntă, fără a mai fi nevoie, am considerat, să ne deplasăm efectiv) .

Pe de o parte, am considerat interesant să vedem modul cum țăranul receptează moartea ca pe o separare temporară – el crede că sufletul are de parcurs un drum inițiativ spre o nouă lume, aflată în legătură cu lumea de aici; în acest sens, în accentuarea cercetărilor, omul culturilor vechi și-a populat spațiul cu elemente încărcate cu un simbolism aparte. Pe de altă parte, obiceiurile legate de înmormântare nu sunt întru totul caracteristice zonei cercetate, ci cuprind elemente cu o răspândire cvasi-generală, faptele arhaice de folclor coexistă alături de evidentele adaptări, cu mențiunea că acestea din urmă pălesc, pe alocuri, în fața preponderenței străvechilor rituri, considerate eficiente doar dacă se respectă cu strictețe normele pe care le implică manifestarea lor. Orice abatere ar compromite realizarea obiectivului de separare de vechea stare și de integrare a decedatului în noua sa lume.

Prezentul studiu reliefează și practici care precedă ritualul funerar, unele cu caracter particular și local, îmbrăcând forme aparte, altele cu caracter general, care intră în rezonanță cu continuitatea preocupărilor simbolice. Astfel, cele mai multe credințe acreditează ideea că omul trebuie să fie în permanență preocupat să-și asigure un loc în rai, prin faptele bune pe care trebuie să le facă, mai ales, prin acte de milostenie. În comunitatea rurală, se crede că acestea sunt cele care facilitează accesul la postexistență și dobândirea unui loc corespunzător în lumea de dincolo. Moartea este privită ca un fapt natural, care trebuie acceptat cu resemnare, astfel încât comportamentele nu par a fi închistate: familia cheamă preotul pentru îndeplinirea unor practici cu sens și cu caracter ritual, pentru a-l spovedi și pentru a-l împărtași pe muribund, pregătesc lumânarea – acestea se numără printre practicile cele mai curențe. Am încercat clarificarea unor atitudini generate de proximitatea morții, astfel, la maslu și nu numai, se duc obiecte ale muribundului pentru a fi sfințite de preot, pentru a fi unse cu mir, în special haine de corp, alături

de uleiul și făina sfințite; în cadrul aceleiași ceremonii, acestea sunt supuse unei operații de investire cu sacralitate. Transferul le face apte de a ușura suferința bolnavului, care va purta acele haine și va folosi în mâncare (nu prăjită), uleiul și făina sfințite, cărora li s-au atribuit, cum spuneam, proprietăți pe care nu le dețineau anterior tratamentului care le-a fost aplicat. Cei chestionați n-au dat o motivație clară atitudinii lor, reieșind doar că este o datorire, aceea de a-și juca rolul în fața comunității, obligații de a căror eficacitate nu se îndoiesc. Am subliniat că unele activități sunt estompate în însăși memoria informatorilor, nepracticându-se în momentul culegerii. Rămân constante, însă, serviciile religioase practicate de preoți pentru cel aflat în pragul morții, și anume spovadă, împărtășanie, maslu. Implicarea celor apropiați presupune, din partea acestora, respectarea unui program de rugăciune asiduă, post, fapte de milostenie, făcute pentru ușurarea sufletului celui împovărat, pomeni, sărindare, slujbe la biserici și mănăstiri. Conform credinței populare și dogmei creștine deopotrivă, operațiunile terapeutice au rolul de curățire. Orice neglijență în performarea lor generează ineficiența tratamentului și incapacitatea bolnavului de a învinge forțele maligne. Suferința îndelungată a muribundului se explică prin păcatele săvârșite, care, însă, pot fi iertate, prin spovedanie deasă și împărtășanie, vizându-se, astfel, o regenerare spirituală. Aportul dogmei creștine este precumpănitor – după cum ni se dezvăluie cu ușurință, și orientează atitudinile înspre rituri particulare, investite cu sacralitate, în cadrul cărora preotul devine, evident, oficiantul principal. Aceste atitudini s-au păstrat de-a lungul timpului, deși, pe alocuri, ele poate nu mai corespund actualelor tipare mentale. Clopotele bisericii vestesc moartea unui om, de asemenea un steag negru rămâne arborat în poarta bisericii și la casa respectivă până la înmormântare. Survenirea decesului implica ample pregătiri, acte de pază, proceduri profilactice, potrivit normelor tradiționale. În satele investigate, actele rituale și ceremoniale au o semnificație magică, distinctă; tot ce se întreprinde capătă un pronunțat caracter ritualic. Din acest punct de vedere, se poate spune că, prin tradiție, se impun anumite atitudini: pregătirile pentru înmormântare, curățenia, se fac colacii sau se comandă, se gătește pentru masa ce urmează, se procură cele trebuitoare înmormântării, cu participarea celor apropiați, în primul rând, dar și a străinilor care vin să ajute. Femeile și fetele își despletesc părul, iar bărbații poartă capul descoperit, până după înmormântare, toți în haine de doliu, își lasă și barbă. Ne-am propus să urmărim obiceiurile ce țin de „găteala mortului”, care se întemeiază pe necesități igienice reale, cu toate că primează caracterul lor superstițios; există și credința că destinul pe lumea cealaltă depinde de felul cum respectă cei vii rânduiala în pregătirile de

dinainte de înmormântare, în organizarea acesteia, precum și în parastasele periodice, care urmează la trei și șase săptămâni, la șase luni, la un an, perioadă după care amintirea mortului se mai estompează.

Am relevat cum, în vremurile trecute, se atribuia un interes aparte pregătirii sicriului, mai ales în ceea ce privește obiectele puse lângă decedat. Tratatul ritualic la care se supunea era riguros respectat. Obiectelor ce țin de cultul ortodox, puse în sicriu, cruce, cărți de rugăciuni, tămâie, mir, apă sfințită, li se adaugă cele de uz personal, pieptene, trusă de bărbierit, obiecte care fac parte din categoria celor frecvent întâlnite în repertoriul obiceiurilor noastre tradiționale. Subiecții ne-au informat că se obișnuia să se pună diverse obiecte legate de meseria pe care a avut-o decedatul. La moartea unui copil participarea este mai redusă, la priveghiul oamenilor în vârstă, numărul participanților este mare. Poate participa oricine, indiferent de vârstă, fără niciun fel de interdicții. Am specificat faptul că abolirea interdicțiilor de participare vorbește despre uniformizarea oricăror diferențe în fața acestei realități ultime. Potrivit concepției tradiționale, mortul trebuie „petrecut”, cu atât mai mult cu cât, dacă ar fi lăsat singur, seara și noaptea mai ales, s-ar putea lega de el ceva necurat. Dacă familia îl chemă pe preot, manifestarea cu caracter religios devine preponderentă, dar este completată de altele, de esență populară: cei care vin adresează cuvinte de mângâiere familiei, se creează o atmosferă de profundă solemnitate și sobrietate, dar jocurile, a căror origine se găsește în fondul folcloric străvechi, și care erau în alte părți bine reprezentate, nu mai există decât în amintirea locuitorilor vârstnici, ca urmare a procesului de disoluție la care au fost supuse. Ne-am oprit asupra manifestărilor legate de priveghi, care sunt mai atenuate, în prezent doar se discută, „bat cărțile”, sunt serviți cu țuică, prăjituri, cozonac, uneori preotului și celor care îl însoțesc li se oferă masă cu mai multe feluri de mâncare, precum și bani. Trecerea pragului, a acestui spațiu-limită investit cu o simbolistică profundă, este marcată, ca în cazul nunții, de anumite acte, în cazul înmormântării, ele au un caracter preventiv. În acest sens, informații aproape identice avem din toate satele cercetate, spargerea vasului la ieșirea din casă cu sicriul este un gest orientat înspre următoarele repere: să nu se întoarcă mortul din drum, să nu le facă rău celor rămași în viață, să distragă atenția familiei îndurerate, pentru câteva clipe, de la această secvență plină de tragism, precum și pentru ca răul și moartea să plece odată cu răposatul și să nu mai atingă pe nimeni din familie, ca o încheiere a șirului morților, moment pecetluit oarecum și „pân feștanie”, ritual de purificare.

Înainte de toate, am subliniat modul în care comunitatea veghează ca normele tradiționale ce privesc ritualul de separare a celui mort de cei vii să se respecte integral, fără fisuri care, se crede, ar putea periclita întreaga comunitate. Anumite gesturi, unele, am spune, chiar de esență magică, vin să atenueze spaima generată de realitatea morții: stropirea cu agheasmă a casei, a membrilor ei, spălarea pe mâini la întoarcerea de la groapă, sfeștania făcută de preot, abandonarea în sicriu a obiectelor cu care s-a efectuat toaleta mortului, spargerea unui vas la ieșirea cu sicriul, aruncarea cu țărână în mormânt, ca o pecetluire definitivă a despărțirii de cel mort, gestul de a pune „pământ, on ptic, la ceafă, la familie mortului, să-l uite mai lesne”. Mai notăm că sicriul, numit local „sălaş” sau „copârșeu”, era confecționat din lemn uscat de stejar; sub mort se așeza un cearceaf alb de pânză, sicriul se făcea fără ferestre și se tămâia înainte de a se introduce mortul în el. Crucea se confecționa tot din lemn de stejar și era ținută afară. Bineînțeles, în săvârșirea actelor rituale, preotul are rolul cel mai important, ca reprezentant oficial al instituției Bisericii. Am relevat faptul că, în procesiunea înmormântării, dar și în activitățile impuse de ritual, sfântul, diacul și alți agenți de acte rituale sunt investiți cu rol special, asistați îndeaproape de bătrâni, buni păstrători ai tradiției. Răsplata pentru serviciile făcute o constituie, pe lângă bani, colaci, prosoape, mâncare, băutură. De asemenea, rudele și cei mai apropiați se implică activ în acte de natură spirituală, dar și materială, cu contribuții importante la executarea unor ritualuri ce țin de rânduiala tradițională. Una din concluziile care s-au impus este aceea că, în îndeplinirea obiceiurilor, printre persoanele executante, cei mai în vârstă au o implicare mai activă, fiind mai atenți în respectarea cu strictețe a rânduielilor. Ei se preocupă și de acte diverse precum dăruirea cu ștergare, prosoape, lumânări, colaci, a celor care au ajutat la pregătirea celor necesare ceremonialului înmormântării, cu atât mai mult cu cât se consideră că cei ai casei nu ar avea voie să facă de mâncare.

Am întrezărit semnificații mai largi, astfel că momentul despărțirii de lumea de aici și de integrare dincolo este marcat simbolic tocmai prin ceremonialul înmormântării, care cuprinde, de altfel, pe lângă desprindere și integrare, și etapa de limită (rituri de trecere, liminare, după cum le numea Genep), vizând drumul sufletului, trecerea prin vămi, grija pentru un destin spiritual ascensional pozitiv și preocuparea pentru a-i facilita accesul în spațiul privilegiat (al raiului). Vom spune că tot aici se înscriu obiecte rituale precum lumânarea, care să înfrunte întunericul pe tot parcursul drumului, crucea, icoanele, obiectele care se pun în sicriu cu același scop de a fi de folos dincolo, opririle făcute în drum spre cimitir, pomana ce se dă, tot în numele și pentru cel

răposat, prosoapele, ștergurile care se oferă, „punți”, „poduri”, și care ușurează, așadar, depășirea obstacolelor acvatice întâlnite în cale, găina care se dă, în unele locuri – și nu neapărat peste mormânt sau pe sub sicriu – și care ar scurma pamântul, netezind astfel calea sufletului, colacii, ofrandele funerare alimentare și nealimentare, masa de pomană care se face întru pomenirea mortului, parastasele care intră tot în grija familiei, toate aceste manifestări rituale reclamate de ceremonial dovedesc într-un mod remarcabil că au ca bază comunicarea între cele două lumi. După antropologi precum Frazer și Mauss, acestea transmit proprietăți pe cale magică, de la un nivel la altul, pe baza similarității sau prin contagiune. De mare valoare ni se pare faptul că se acționează prin nume, imagini, simboluri, cu aceleași atribute ca semnificații pe care îi înlocuiesc, stabilindu-se legături între lumi, printr-un paralelism des invocat în ritul funerar. Așa cum se degajă din informațiile noastre, sistemul de credințe activat aici are efect dincolo, ajutând desprinderea de cei vii, preocupați, în mod vădit, de distanțarea și de limitarea celor două entități, pe de o parte, și pe de altă parte, preocupați de așezarea completă a sufletului în comunitatea celor de dincolo, a celor mai dinainte morți, fără pericolul unei potențiale reveniri, precum evidențiază cercetătorii.

Am arătat că participarea la înmormântare este dată de mai multe criterii: statutul social, vârsta, natura morții. Moartea năprasnică, moartea unor tineri, cu atât mai mult dacă sunt necăsătoriți, poziția importantă pe care a deținut-o răposatul în sânul colectivității sunt factori care dictează o participare mai numeroasă. Buna-cuviință, coeziunea, spiritul de înțelegere, respectul datorat celui decedat, compasiunea față de familia acestuia sunt doar câteva reguli de bun-simț stabilite prin tradiție și care continuă să-și impună autoritatea.

Orânduirea convoiului are o încărcătură ritualică și urmează anumite reguli, astfel întâietate au crucea, praporii, preotul, sfântul, diacul, apoi carul cu sicriul, familia, neamurile, cei apropiați, mai pe urmă ceilalți participanți. Cum s-a putut vedea, plecarea unui individ provoacă fisură în sânul colectivității, însă, prin masa de înmormântare se urmărește o reechilibrare, mediată, în primul rând, de prezența preotului. Masa trebuia să fie cât mai bogată, în ideea întăririi poziției sociale a familiei decedatului în cadrul comunității, substratul social fiind evident și la parastase și la alte pomeni. Dacă riturile și obiceiurile cu implicații magice și-au mai pierdut din sensul inițial, în schimb, masa de pomenire își păstrează același loc fundamental în cadrul ansamblului ceremonial. Bunăstarea materială face ca, în unele dăți, pomenile să fie foarte consistente, masa cuprinzând, în general, aperitive, supă și sarmale. Așezarea la masă urmează o

anumită rânduială, li se dă prioritate preotului și celorlalți slujitori ai bisericii, neamurilor venite de departe, familiei, care iau masa în casă, de cele mai multe ori, în vreme ce restul se așază la mese improvizate, în curte sau în șură. După ce preotul oficiază rugăciunea mesei, câteva femei, neamuri de-ale mortului, servesc cu mâncare și băutură. Unii apropiați aduc daruri în alimente sau băutură, pentru a ușura cheltuiala familiei, destul de consistentă (mai ales că masa de pomenire este un mijloc de afirmare a acesteia, în fața comunității). După ce vin de la cimitir, oamenii se spală pe mâini și se așază la masă, după o ordine consfințită, în funcție de anumite relații, afinități, vârstă, statut. De obicei, participă un singur membru dintr-o familie. Convorbirile care se leagă privesc anumite subiecte, mai ales aspecte legate de viața mortului, de viața satului, de muncile agricole. Dacă participanții sunt numeroși, se intră la masă în două-trei rânduri, de-abia la final membrii familiei și cei care s-au ocupat de servirea mesei, nu înainte, însă, de a fi mulțumit sătenilor pentru ajutorul dat. Acum se pun în discuție, într-o atmosferă resemnată, eventualele aspecte lacunare în îndeplinirea obligațiilor legate de ceremonia înmormântării. Reprezentanții Bisericii, intelectualii, participanții veniți de departe au un statut deosebit, recunoscut și prin așezarea lor la o masă principală. Acest interes acoperă și preocuparea de a le servi acestora mâncare în vase și cu tacâmuri alese, deosebite de cele permise de restul participanților – aspecte asupra cărora ne-am oprit, așadar, în ultimul capitol.

Am făcut unele precizări cu privire la perioada de după înmormântare. Doliul impune schimbări vestimentare, exterioare, o formă impusă în fața obștii, dar și de ordin comportamental și spiritual, ce vizează unele restricții, cum ar fi interdicția de a lucra cât timp mortul e în casă, de a se pieptăna, de a mătura, de a spăla, de a merge la câmp, la bărbați – de a se tunde sau de a se bărbieri, de a umbla cu capul acoperit. De asemenea, interzicerea de cânta, de a dansa, ori de a lua parte la vreo petrecere, norme de conduită impuse de un sistem de credințe consfințit și respectat. Semnele doliului au o durată variabilă, cum remarcam, dar mărturiile converg înspre următoarele date: un an pentru părinți, soți, copii, patruzeci de zile pentru rude apropiate și câteva zile pentru neamuri mai îndepărtate sau pentru cunoscuți.

O altă concluzie care se impune ar fi că moartea produce un dezechilibru social, restabilit treptat, printr-un ansamblu de practici desfășurate pe parcursul unui an întreg. Astfel, parastasul subscie și el unor reguli tradiționale: se face, cum aminteam, la șase săptămâni, la trei luni, la șase luni, la nouă luni, la un an, la Sâmbetele Morților, la Luminăție. Comemorarea se face și în

zilele de naștere, la onomastice și ori de câte ori familia decedatului considera că este necesar să se facă pomenirea.

În cadrul aceleiași capitol, am mai amintit că, legate de aceeași preocupare constantă pentru viața de dincolo apar și procurarea locului de veci, pregătirea sicriului, a crucii, a hainelor și a celor trebuitoare pentru înmormântare. În satul tradițional sălăjean se menține credința conform căreia omul este format dintr-un corp, care se va întoarce în lutul din care este plămădit și un suflet, dat de Dumnezeu printr-o răsuflare. Potrivit credințelor populare, deși corpul se descompune, sufletul rămâne nemuritor. Se spune că sălașul sufletului se află lângă inimă, în piept, și, după moartea omului, stă patruzeci de zile în streășina casei, de unde veghează asupra celor vii. Tot în decursul celor patruzeci de zile, sufletul trece prin toate locurile prin care a umblat cât timp omul a fost în viață, revăzându-și atât faptele bune, cât și cele rele. Ni s-a atras atenția dintru început, asupra următoarei diferențe: credincioșii ortodocși cred că sufletul merge în rai sau în iad, la cer, la Judecata Particulară, spre deosebire de greco-catolici, care cred că sufletul așteaptă Marea Judecată în Purgatoriu.

Am amintit că nu întotdeauna criteriul rudeniei decide amplasarea mormintelor, deoarece aceasta se face și în funcție de momentul intervenției decesului. Valorizarea relațiilor de rudenie vizează recompunerea acestora în postexistență, mai ales a cuplurilor maritale, cărora le sunt specifice mormintele duble. Se observă, de asemenea, influența urbană în ceea ce privește monumentul și însemnele funerare, dar lemnul este, în continuare, preponderent.

În spațiul investigat, cum am văzut, ne-au atras atenția cele trei etape principale ale ceremonialului funerar, cu obiceiuri înscrise în specificul general românesc, dar și cu note particulare: despărțirea de lumea de aici, integrarea în comunitatea celor morți și restabilirea echilibrului social, rupt prin plecarea celui dispărut, ca să folosim sintagme deja consacrate. Ritul morții în ceremonialul folcloric-tradițional sălăjean, particularitățile obiceiurilor de înmormântare înregistrate în spațiul investigat ne argumentează conservatorismul și arhaicitatea unor zone care suscită interesul cercetătorului. Dincolo de unitatea structurală a obiceiurilor românești de înmormântare, remarcăm o anume diferențiere, dar și un amplu proces de degradare, de dezintegrare a unor aspecte legate de această realitate ceremonială sau de restrângere a ariei de circulație.

Din cele spuse până acum, se deduce ușor că scenariul funebru este unitar, în general bine conservat, trăsăturile sale definitorii nu-i permit detalii înnoitoare; se mențin practicile

superstițioase, întregul ansamblu de credințe pe care omul străin de modul de gândire a țaranului le-ar putea socoti drept prejudecăți, convingeri dacă nu primitive, cel puțin absurde și, ca atare necorespunzătoare spiritului vremii.

Ne-am propus să analizăm unele manifestări de substrat magic care nu supraviețuiesc decât vag în memoria informatorilor în vârstă. Amintim aici, de exemplu, folosirea, în diverse scopuri, a apei cu care a fost spălat mortul, ea putând despărți sau lega doi oameni, sau chiar omorî. De asemenea, se credea că apa poate cauza îmbolnăvirea cuiva, eșecuri sau diferite neajunsuri, dacă cel vizat intră în contact cu ea. În aceeași categorie intra legarea nodurilor și a șireturilor, împletirea părului femeii, ca soțul ei să nu se recăsătorească, obiecte închise cu mortul, pentru legarea cununiilor, încheierea tuturor nasturilor – mijloace magice, de altfel, foarte răspândite oarecând. Părul, unghiile, saliva, sângele, urina, excrementele sunt, de asemenea, amintite, în credința că pot dobândi rol magic, și care, folosite cu scop distructiv, aduc negreșit multe nenorociri (de explicat și, în consecință, de combătut, doar pe cale magică).

În încheierea demersului, am scos în lumină încă un aspect: pentru a preîntâmpina eventualele rele ce s-ar putea abate asupra celor rămași în viață, familia are mare grijă să arunce, să ardă, să îngroape, să ascundă bine elemente ce ar putea ajunge pe mâna celor care fac rău. Se insistă asupra convingerii că această grijă profundă este eficace în combaterea presupuselor acțiuni nefaste ale vrăjmașilor. Așa cum am observat, în societatea tradițională domină credința că este obligatoriu să se facă praznicele cuvenite, toate rânduielile și să se acționeze ritualic împotriva factorilor perturbatori. Practicile reparatorii se referă, în primul rând, la pomenile date în numele celor morți și la slujbe făcute ca aceștia să-și găsească odihna; faptele de milostenie sunt îndreptate înspre același scop. Riturile-interdicții erau ocazionate de secvențe cu mare încărcătură, în schimb, în plină modernitate, lipsesc practicile active de apărare împotriva forțelor maligne. Este necesară așadar, performarea corectă a riturilor funerare, cu dublu scop, acela de a facilita defunctului un statut corespunzător și acela de a păzi comunitatea celor vii, vulnerabilă în fața eventualelor reînțoarceri. Așa cum se degajă din ce ni s-a oferit pe teren, în cazul celor bănuți că ar fi putut deveni strigoi, se intervenea cu câteva rituri, pentru a îndrepta eventualele neglijențe din secvențele ce au precedat îngroparea.

Lucrarea de față reprezintă o implicită pledoarie pentru studierea unei zone etnografice care nu s-a bucurat de o prea mare atenție din partea cercetătorilor, dar care dezvăluie aspecte inedite, încadrând-o în rândul celor mai „păstrătoare” – zona etnografică Sălaj.

BIBLIOGRAFIE

ANGHELESCU, Șerban,

1999 *Agon. Tensiunea fundamentală a riturilor de trecere*, Ed. Ex Ponto, Constanța

ARGATU, Ioan
2007 *Despre căsătorie. Sfaturi pentru tineri*, Ed. Mila Creștină, Fălticeni

BĂRBULESCU, Elena

2005 *Cercetări etnologice în Munții Apuseni*, Ed. Accent, Cluj-Napoca

2009 *Dulce cu amar se mănă. Eseu de etnologie privind cuplul în mediul rural*. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca

BÎRLEA, Ovidiu

1979 *Poetică folclorică*, Ed. Univers, București

BEJINARIU, Corina

2007 *Dinamica spațiilor și însemnelor funerare – de la imperativele religioase la toleranța apartenenței comunitare*, în *Alternative antropologice și etnologice în cercetarea culturilor. Studii și comunicări*, Editate de Ion Cuceu, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca

BERNEA, Ernest

1985 *Cadre ale gândirii populare românești*, Ed. Cartea Românească, București

2006 *Civilizația română sătească*, Ed. Vreamea, București

2007 *Moartea și înmormântarea în Gorjul de Nord*, Ed. Vreamea, București

BILȚIU, Pamfil, BILȚIU, Maria

2001 *Fascinația magiei. Vrăji, farmece și desfaceri din județul Maramureș*, Ed. Enesis, Baia Mare

2003 *Studii de etnologie românească*, Ed. Saeculum I.O., București

BÎRLEA, Ovidiu

1979 *Poetică folclorică*, Ed. Univers, București

1981-1983 *Folclorul românesc. Momente și sinteze*, Ed. Minerva, București

BODIU, Aurel

2006 *Trecerea prin metaforă*, Ed. Vremi, Cluj-Napoca

BONTE, Pierre, IZARD, Michel

1999 *Dicționar de etnologie și antropologie*, Ed. Polirom, Iași

BOT, Nicolae

2008 *Studii de etnologie*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca

2008 *Ritualurile de înmormântare în Valea Gurghiului. Monografie Etnologică*, EFES, Cluj-Napoca

2008 *Bocetul în Valea Gurghiului. Monografie Etnologică*, EFES, Cluj-Napoca

2008 *Cântecul de priveghi în Valea Gurghiului. Monografie Etnologică*, EFES, Cluj-Napoca

Napoca

BUDAȘU, Iulia

2007 *Rituri divinatorii în cadrul sărbătorilor calendaristice în Alternative antropologice și etnologice în cercetarea culturilor. Studii și comunicări*, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca

- BUNEA, Ioan
2003 *Rosturi în eternitate. Cuvânt de învățătură la botez, cununie și înmormântare*, Ed. Limes, Cluj-Napoca
- BURADA, Teodor
2006 *Datinile poporului român la înmormântări*, Ed. Saeculum I.O, București
- BURGHELE, Camelia
2003 *Cămașa ciumei. Note pentru o antropologie a sănătății*, Ed. Paideia, București
2006 *Repere de cultură tradițională sălăjeană*, Bibliotheca Musei Porolissensis, Zalău
- BUTURĂ, Valer
1992 *Cultura spirituală românească*, Ed. Minerva, București
- CARACOSTEA, Dumitru
1969 *Poezia tradițională română. Balada poporană și doina*, Ed. pentru literatura, București
- CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain
1994 *Dicționar de simboluri*, Ed. Artemis, București
- CIUBOTARU, Ion
1999 *Marea trecere*, Ed. Grai și suflet – Cultura Națională, București
- COATU, Nicoleta
1998 *Structuri magice tradiționale*, Ed. Bic All, București
- COMANICI, Germina
2001 *Cercul vieții. Roluri și performanță în obiceiurile populare*, Ed. Paideia, București
- CONSTANTINESCU, Nicolae
1986 *Lectura textului folcloric*, Ed. Minerva, București
2000 *Etnologia și folclorul relațiilor de rudenie*, Ed. Univers, București
- COSTAFORU, Xenia
2004 *Cercetarea monografică a familiei*, Ed. Tritonic, București
- CRISTESCU-GOLOPENȚIA Ștefania
2004 *Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)*, Ed. Paideia, București
- CUCEU, Ion (editor)
2007 *Alternative antropologice și etnologice în cercetarea culturilor. Studii și comunicări*, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca
2008 *Valea Gurghiului. Monografie etnologică*, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca
2007 *Ritualurile de nuntă în Transilvania*, Studiu introductiv, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca
- CUCEU, Ion
2008 *Cântecele rituale de nuntă în Ritualurile de nuntă în Transilvania*, Studiu introductiv, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca
2008 *Orațiile de nuntă în Ritualurile de nuntă în Transilvania*, Studiu introductiv, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca
2008 *Strigăturile de nuntă în Ritualurile de nuntă în Transilvania*, Studiu introductiv, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca
- CUCEU, Ion, POP, Dumitru
2008 *Ritualuri de nuntă în Ritualurile de nuntă în Transilvania*, Studiu introductiv, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca

- DORONDEL, Ștefan
 2004 *Moartea și apa – ritualuri funerare, simbolism acvatic și structura lumii de dincolo în imaginarul țărănesc*, Ed. Paideia, București
 2007 *Sfânta taină a botezului și alte slujbe legate de nașterea omului*, Ed. Partener, Galați
- DRĂGOI, Florin
 2007 *Înmormântarea și pomenirile pentru cei adormiți*, Ed. Partener, Galați
 2007 *Sfânta taină a botezului și alte slujbe legate de nașterea omului*, Ed. Partener, Galați
- DRĂGOI, Macarie
 2007 *Șezătoarea – fenomen etno-social activ în zona Țibleșului, în Alternative antropologice și etnologice în cercetarea culturilor. Studii și comunicări*, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca
- DURKEIM, Emile
 2002 *Regulile metodei sociologice*, Ed. Polirom, Iași
- ELIADE, Mircea
 1991 *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Ed. Științifică, București
 2003 *Sacru și profan*, Ed. Humanitas, București
- ERETESCU, Constantin
 2004 *Folclorul literar al românilor. O privire contemporană*, Ed. Compania, București
- EVSEEV, Ivan
 1998 *Dicționar de magie, demonologie și mitologie*, Ed. Amacord, Timișoara
- FOCHI, Adrian
 1976 *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea*, Ed. Minerva, București
- FOCȘA, Gheorghe
 1999 *Spectacolul nunții din Țara Oașului*, Ed. Muzeului Sătmărean
- GHERGARIU, Leontin
 1973 *Folclor literar din Sălaj*, Centrul de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă, Zalău
- GHINOIU, Ion
 1999 *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipostaze românești ale nemuririi*, Ed. Fundației Culturale Române, București
 2008 *Mică enciclopedie de tradiții românești*, Ed. Agora, București
 2007 *Sărbători și obiceiuri românești*, Ed. Elion, București
- GERAUD, Marie-Odile, LESERVOISIER, Olivier, POTTIER, Richard
 2001 *Noțiunile-cheie ale etnologiei*, Ed. Polirom, Iași
- GOIA, Ioan Augustin
 1982 *Zona etnografică Meseș*, Ed. Sport-Turism, București
- GOROVEI, Arthur
 1915 *Credinți și superstiții ale poporului român*, Librăriile Socec & Comp
 2002 *Datinile noastre la naștere și la nuntă*, Ed. Paideia, București
- HERSENI, Traian
 1977 *Forme străvechi de cultură populară românească*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca
- ILIESCU, M.
 2007 *Despre superstiții*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova

- ILUȚ, Petru
1997 *Abordarea calitativă a socioumanului*, Ed. Polirom, Iași
- IOSIF, Corina
2005 *Hora satului din Certeze. O descriere etnografică*, Ed. Efes, Cluj-Napoca
- KADAR, Jozsef
2005 *Folclor românesc din nordul Transilvaniei*, Ed. Saeculum I.O., București
- KERNBACH, Victor
1998 *Dicționar de mitologie generală*, Ed. Științifică și Pedagogică, București
- KLIGMAN, Gail
1998 *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*, Ed. Polirom, Iași
- MACK, John
2007 *Ghid pentru dobândirea armoniei în familie ortodoxe*, Ed. Sophia, București
- LAPLANTINE, Francois
2000 *Descrierea etnografică*, Iași
- LARCHET, Jean-Claude
2006 *Tradiția ortodoxă despre viața de după moarte*, Ed. Sophia, București
- LARIONESCU, Sanda
2000 *Apa în riturile legate de moarte*, Ed. Univers, București
- MAJURU, Adrian
2006 *Copilăria la români. Schițe și tablouri cu prunci, școlari și adolescenți*, Ed. Compania, București
- MARIAN, Simion Florea
2008 *Înmormântarea la români*, Ed. Saeculum Vizual, București
2008 *Nașterea la români*, Ed. Saeculum I.O., București
2008 *Nunta la români*, Ed. Saeculum Vizual, București
1893 *Vrăji, farmece și desfaceri*, Lito-tipografia Carol Gobl, București
- MAUSS, Marcel, HUBERT, Henri
1996 *Teoria generală a magiei*, Ed. Polirom, Iași
- MEIȚOIU, Ioan
1969 *Spectacolul nunților, monografie folclorică*, Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, Casa Centrală a Creației Populare, București
- MESNIL, Marianne
1997 *Etnologul, între șarpe și balaur. Eseuri de mitologie balcanică*, Ed. Paideia, București
- MOANȚĂ, Ion
1974 *Nunta la români. Orații*, Ed. Minerva, București
- MOCANU, Augustin
2004 *Folclor din Țara Silvaniei*, Caiete Silvane, Zalău
2001 *Pe cel deal cu dorurile. Folclor poetic din județele Maramureș și Sălaj*, Ed. Caiete Silvane, Zalău
- MUȘLEA, Ion
2005 *Studii, memorii ale întemeierii, rapoarte de activitate, chestionare, 1930-1948*, Ediție critică, cronologie, comentarii și bibliografie de Ion Cuceu și Maria Cuceu, Arhiva de Folclor a Academiei Române, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca
- NEAGU, Manuela

- 2007 *Querida. Descânțece, vrăji și obiceiuri populare românești*, Ed. Aldo Press, București
- NICOARĂ, Toader
1997 *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală și mentalități colective*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
- OLINESCU, Marcel
2001 *Mitologie românească*, Ed. Saeculum I.O., București
- OLTEANU, Antoaneta
1997 *Ipostaze ale maleficului în medicina magică*, Ed. Paideia, București
1998 *Metamorfozele sacralului*, Ed. Paideia, București
- PAMFILE, Tudor
1998, *Dragostea în datina tineretului român*, Ed. Saeculum I.O., București
- PAVELESCU, Gheorghe
1998 *Ethnos. Studii de etnografie și folclor*, Ed. Tipotrib, Sibiu
1997 *Universul plantelor*, Ed. Enciclopedică, București
- POP, Dumitru
2004 *Crepusculul unor valori și forme ale vechii noastre culturi și civilizații*, Ed. Studia, Cluj-Napoca
2008 *Nașterea în Valea Gurghiului. Monografie etnologică*, EFES, Cluj-Napoca
2008 *Ritualurile vieții de familie în Valea Gurghiului. Monografie etnologică*, EFES, Cluj-Napoca
- POP, Gheorghe, CHIȘ ȘTER, Ion (coordonatori)
1983 *Graiul, etnografia și folclorul zonei Chioar*, Baia Mare
- POP, Mihai
1998 *Folclor românesc*, Ed. Grai și suflet – Cultura națională, București
1999 *Obiceiuri tradiționale românești*, Ed. Univers, București
2008 *Jocurile de proveghi în Valea Gurghiului. Monografie Etnologică*, EFES, Cluj-Napoca
- POP, Mihai, RUXĂNDOIU, Pavel
1976 *Folclor literar românesc*, EDP, București
- POPESCU, Ion Apostol
1979 *Orații de nuntă. Colăcării, cântece și strigături culese de pe Valea Someșului*, Ed. Minerva, București
- POPOIU, Paula
2007 *Etnologie*, Ed. Mega, Cluj-Napoca
- PRAOVEANU, Ioan
2001 *Etnografia poporului român*, Ed. Paralela 45, Cluj-Napoca
- RĂDULESCU, Adina
2008 *Rituri de protecție în obiceiurile funerare românești*, Ed. Saeculum I.O., București
- RUXĂNDOIU, Pavel
2001 *Folclorul literar în contextul culturii populare românești*, Ed. Grai și suflet – Cultura națională, București
- SEVASTOS, Elena
1889 *Nunta la români. Studiu Istoric-Etnografic comparativ*, Ed. Academiei Române, București
- SUIOGAN, Delia

- 2006 *Simbolica riturilor de trecere*, Ed. Paideia, București
- 2007 *Structuri tropologice în poezia de ritual și de ceremonial, Alternative antropologice și etnologice în cercetarea culturilor. Studii și comunicări*, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca
- ȘAINELIC, Sabin, ȘAINELIC, Maria
- 1986 *Zona etnografică Chioar*, Ed. Sport-Turism, București
- ȘEULEANU, Ion
- 1985 *Poezia populară de nuntă*, Ed. Minerva, București
- 2009 *Ritualuri de nuntă în Transilvania. Strigaturi ceremoniale de nuntă*, Studiu introductiv, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca
- ȘIȘEȘTEAN, Gheorghe
- 1999 *Forme tradiționale de viață țărănească. O cercetare etno-sociologică a zonei Sălajului*, Centrul de Conservare și Valorificare a Tradiției și Creației Populare Sălaj, Zalău
- TERZEA-OFRIM, Lucia
- 2002 *Ce mi-e drag nu mi-e urât. O antropologie a emoției*, Ed. Paideia, București
- TOȘA, Ioan
- 2002 *Casa în satul românesc de la începutul secolului XX*, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca
- VAN GENNEP, Arnold
- 1996 *Riturile de trecere*, Ed. Polirom, Iași
- VĂDUVA, Ofelia
- 1997 *Magia darului*, Ed. Enciclopedică, București
- 1996 *Pași spre sacru*, Ed. Enciclopedică, București
- VĂETIȘI, Șerban
- 2008 *Noile teorii etnografice și conceptul de descriere a culturii. Cu o evaluare critică și contribuții la dezvoltarea etnografiei în România*, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca
- VLĂDUȚIU, Ion
- 1973 *Etnografia românească*, Ed. Științifică, București
- VRABIE, Gheorghe
- 1968 *Folcloristica română. Evoluție, Curente, Metode*, Ed. Pentru Literatură, București
- VULCĂNESCU, Romulus
- 1972 *Coloana cerului*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București
- 1966 *Etnografia: Știința Culturii Populare*, Ed. Științifică, București
- 1999 *Dicționar de etnologie și antropologie*, Ed. Polirom, Iași
- 2003 *Sărbători și obiceiuri. Răspunsurile la chestionarele Atlasului Etnografic Român, Vol III. Transilvania*, Enciclopedică, București

Cărți de învățătură ortodoxă

- Folosul sfintei pomeniri pentru morți și pentru vii*, Ed. Bunavestire, Bacău, 2007
- Înmormântarea și parastasele*, Ed. Bunavestire, Bacău, 2006
- Rînduiala înmormântării și parastasele pentru cei adormiți*, Ed. Anestis
- Sfântul înger păzitor*, Ed. Panaghia